

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ

Постановка проблеми. Глобальні зміни й перетворення, що відбуваються у суспільстві в цілому, потребують істотних змін у системі вищої освіти, принципах її організації, формах і методах навчально-виховного процесу, зокрема розробки і впровадження сучасних освітніх технологій навчання та виховання, спрямованих на врахування системи зовнішніх соціальних впливів та набуття суб'єктного досвіду особистості.

Аналіз попередніх досліджень. Сучасна філософська, культурологічна й психолого-педагогічна науки виробили значну кількість теоретико-практичних знань з питань організації навчально-виховного процесу в вищих навчальних закладах. Так, у роботах В. Афанасьєва, Г. Балла, О. Винославської, М. Євтуха, В. Кременя, С. Максименка, Е. Машбиця, А. Пригожина, М. Поташніка та ін. представлені системно-діяльнісний підхід як теоретико-методологічна основа дослідження психолого-освітніх проблем вищої школи та психолого-генетичний підхід до розробки та впровадження сучасних технологій навчання в освіті.

Теоретичні й практичні аспекти сучасних технологій організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах розглядалися у низці дисертаційних досліджень різних років, зокрема у дослідженнях О. Гохберг, О. Євдокимова, А. Слободянюка та ін.

Безпосередньо впровадження сучасних технологій навчання у вищих навчальних закладах різного рівня вивчали В. Безпалько, В. Бондар, Г. Бордовський, О. Гаврилюк, М. Кларін, Н. Корсунська, І. Прокопенко, А. Слободянюк, Д. Чернилевський, Ф. Янушкевич та ін.

Водночас потребують окреслення шляхи реалізації психолого-орієнтованих технологій у соціально-педагогічну діяльність вищих навчальних закладів як специфічної соціокультурної моделі соціальних відносин.

Мета статті – розкрити особливості впливу психолого-орієнтованих технологій на зміст соціально-педагогічної діяльності вищого навчального закладу, проаналізувати особливості їх функціонування в освітньому просторі та їх вплив на процеси соціалізації особистості.

Виклад основного матеріалу. Досягнення якості навчально-виховного процесу у ВНЗ потребує нових підходів до організації суб'єктів соціально-педагогічної діяльності у процесі професійної підготовки; нове трактування педагогічної діяльності як системи впливів на процес їх соціалізації. Вирішити ці завдання можливо за умов реалізації інноваційних підходів (зокрема психолого-орієнтованих технологій), які спроможні активізувати соціальні відносини у системі соціальних освітніх зв'язків і сприяти накопиченню досвіду відчуттів, переживань, емоційних реакцій тощо. На думку В. Нікітіна, зміст і завдання соціально-педагогічної діяльності полягають у «забезпеченні освітньо-виховними засобами спрямованої соціалізації особистості; у передачі індивіду (та засвоєнні ним) соціального досвіду людства, набутті чи відновленні соціальної орієнтації та соціального функціонування» [9]. Мова йде про побудову нової інноваційної моделі соціальних відносин, які безпосередньо формують суб'єктність особистості студента вищого навчального закладу та сприяють накопиченню соціального досвіду взаємодії.

Процес професійного становлення фахівця (будь-якого профілю) повинен мати за мету підготовку повноцінного суб'єкта у відносинах з навколишньою дійсністю й розглядатися як активність суб'єкта, що полягає у перетворенні навколишньої дійсності,

самого себе і реалізації своїх сутнісних сил. При цьому пріоритетною має стати власна активність особистості, спрямована на самовдосконалення і самоздійснення, яка (на думку Е. Зеєра) мотивується соціальним оточенням і спеціально організованим розвивальним простором. Освітньо-професійний простір виступає відкритою системою, що, згідно з Е. Зеєром, означає «динамічну рівновагу взаємодіючих аспектів системи, а тому припускає можливість його багатоваріативного саморозвитку та самоорганізації» [6, с. 22]. Створення такого освітнього простору (з наявними різного рівня складності соціальними ситуаціями, явищами тощо) потребують суб'єктного досвіду взаємодії, як сукупності уявлень про сутність навчання, емоційно-ціннісні прояви внутрішньої позиції студента.

Л. Аксьонова вважає, що соціально-педагогічну діяльність необхідно розглядати як «діяльність суб'єкта з перетворення соціальної ситуації, явища в соціумі відповідно до педагогічних цілей і завдань» [1, с. 19]. Саме цим учена підкреслює наявність взаємозв'язку між суб'єктністю особистості студента і рівнем його соціалізованості (вираження індивідуальних особливостей через суб'єктне начало). На думку М. Боритко, суб'єктність полягає у саморозвитку, самоутвердженні, «які протікають у формі самопізнання, усвідомлення себе, своїх особливостей, можливостей, недоліків» [3].

Вирішення цих завдань потребує спеціальних психологічних знань і впровадження психолого-орієнтованих технологій навчання і виховання, у процесі реалізації яких здійснюється соціалізація та інтеграція особистості в соціальний і професійний контекст соціально-педагогічної діяльності, в якій успішно формуються суб'єктні якості особистості. В основі цих якостей, на думку Д. Леонтьєва, лежить свобода, яка, «по-перше, є усвідомленою активністю, по-друге, опосередкованою ціннісним «для чого», по-третє, активністю повністю некерованою самим суб'єктом» [8, с. 51]. Саме тому, сутнісною домінуючою ознакою процесу реалізації психолого-орієнтованих технологій соціальної взаємодії є непослідовність, часто нелогічність, спонтанність міжособистісних стосунків, які вимагають творчого підходу до їх побудови, зміни алгоритмів мислення.

Ми виходили з положення про те, що соціально-педагогічну діяльність можна тлумачити як закономірності сприяння становленню і реалізації сил індивідуальної і соціальної суб'єктності людини, а також виявлення й актуалізація життєвих сил та способів їх ефективного функціонування.

Досліджуючи соціально-педагогічну діяльність теоретик соціальної педагогіки В. Бочарова зауважує, що пріоритетним складовим компонентом цієї діяльності є педагогічний. Учена вважає, що саме він забезпечує педагогічну місію у системі соціальних стосунків від міжособистісних до загальнонаціональних [4]. Йдеться про педагогічно доцільний розвиток ціннісних стосунків у системі соціально-педагогічної діяльності у соціумі, в якому педагогічний аспект розглядається і забезпечує компетентну психологічну підтримку у вирішенні різних життєвих ситуацій, які виникають у процесі навчання у ВНЗ. Ми повністю погоджуємося з думкою про те, що соціально-педагогічна діяльність є соціальною за своєю суттю та педагогічною за технологічним і методичним її забезпеченням; транслюючи соціальні цінності, соціально-педагогічна діяльність виступає виробником особистісних цінностей та сенсів життя.

В. Бочарова наголошує, що соціально-педагогічна діяльність є інтегративним державно-суспільним механізмом впливу соціальної педагогіки на практику соціальної діяльності та соціальних стосунків шляхом наповнення її змістом, що відповідає як потребам, інтересам конкретного індивіда, групи, так і соціальному замовленню та забезпеченню адекватними такому завданню педагогічними технологіями. Соціально-педагогічна діяльність, згідно з цим трактуванням, є явищем унікальним за своєю природою: її основу складають загальнолюдські, а значить і соціальні цінності (бо саме в зближенні особистісної та соціальної значимості цих цінностей полягає сутність стратегії соціальної політики) [4].

Аналіз наукових праць вчених показав, що деякі дослідники ототожнюють технологію навчання з процесом комунікації (Дж. Брунер); інші об'єднують в освітній технології засоби і процес навчання (О. Малібог). Останнім часом усе більше стверджується визначення педагогічних технологій як певної системи організації та управління педагогічним процесом (Г. Селевко).

Для нас важливим є визначення психологічних технологій психосоціальними, яке дає Л. Карамушка [12]. Зокрема, О. Козлова зазначає, що психотехнології передбачають вироблення певних психологічних якостей і опосередковану передачу соціального досвіду з відтворенням алгоритмів мислення, дій та поведінки [7, с. 94]. В. Панок визначає психологічну технологію як цілісну методичну систему, що складається з трьох частин: діагностичної, інтерпретаційної та корекційної [10].

Дослідивши дане питання, ми дійшли висновку, що психолого-орієнтовані технології поєднують аналітичний і синтетичний підхід до особистості, являють собою суму знань і уявлень про елементи та структурні блоки в їх взаємозв'язках, з одного боку, і цілісне (синтетичне) бачення об'єкта корекційних впливів – з іншого. Можна стверджувати, що розробка й упровадження психолого-орієнтованих технологій є процесом психологічного проектування, який спрямований на вирішення конкретної ситуації індивідуального розвитку або соціальної взаємодії з використанням знань і досвіду соціальної комунікації; є науково-обґрунтованою системою дій, операцій і процедур, які забезпечують цілеспрямований та поетапний розвиток в особистості певних психологічних якостей та передачу їй досвіду соціальних взаємодій.

Ефективність процесу реалізації соціально-педагогічної діяльності передбачає вироблення певних психологічних якостей учасників процесу й опосередковану передачу соціального досвіду, що пов'язано з відтворенням алгоритмів мислення, дій та поведінки. Це, у свою чергу, потребує впровадження ефективних методів і технологій.

Ми виходили з того, що алгоритм – це послідовність дій, система міжособистісних установок, орієнтацій, соціальних сподівань. У процесі реалізації психолого-педагогічних технологій потрібно враховувати особливості і специфіку психологічних процесів, якостей, явищ, відносин, можливостей їх технологізації. Зауважимо, що предметом технологізації тут виступають психологічні якості і характеристики особистості – настановлення, характер, реакції, воля, відносини. Оволодіння психолого-орієнтованими технологіями дозволяє цілеспрямовано формувати і використовувати навички ділової і міжособової комунікації, обирати оптимальні прийоми подолання стресів, ухвалювати зважені рішення щодо вирішення професійних, внутрішньоособових і міжособових конфліктів в умовах ринкових відносин.

Алгоритм передбачає також використання ефективних прийомів, насамперед психотехнічних. Під психотехнічним прийомом ми розуміємо одноразову дію, здійснену для зміни актуального стану особистості як суб'єкта соціально-педагогічної діяльності в межах певної психотехніки. Психотехніка є послідовністю психотехнічних прийомів, що забезпечує формування стійкого психічного стану особистості чи колективу в цілому та психотехнологію, яку ми визначаємо як сукупність психотехнік, спрямованих на вирішення певного конструктивно сформульованого завдання.

Психотехнологіями називають послідовну сукупність методів, прийомів і способів психосоматичної дії, завдяки якій суб'єкт спонукається до виконання певного завдання. Їх можна розглядати на наступних рівнях: робота з тілом; індивідуально-психологічний рівень; психодуховний аспект. Кожен з них припускає не тільки використання соціальним психологом концептуального і методичного інструментарію, що є в його розпорядженні, але й визначення у кожному конкретному випадку, які складові елементи практично задіяти в цілісну технологію соціально-педагогічної діяльності.

Таким чином, соціально-педагогічна діяльність – це дії, що спрямовані на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб чи відновлення соціально схвалених способів

життєдіяльності людини. Соціально-педагогічна діяльність у вищому навчальному закладі є системою комунікації, основою ознакою якої є здатність передавати оціночну інформацію про предмети або явища та їх соціальну взаємодію.

Зміст соціально-педагогічної діяльності розкривається у процесі соціальної адаптації, профілактики, реабілітації, ресоціалізації у певних вікових та соціальних групах. Концепція соціальної роботи зі студентською молоддю в Україні полягає у розумінні її як багаторівневої системи, підсистемам якої властиві відносна самостійність, технологічність та ефективність залежно від об'єму (напрямку соціальної роботи) й об'єкта (особистість, студентська група, студентська молодь) соціально-педагогічного впливу [4].

Соціально-педагогічна робота у суспільстві як один із різновидів професійної соціально-педагогічної діяльності нині перебуває на етапі теоретико-методологічного обґрунтування, вивчення та узагальнення існуючого практичного досвіду. Взагалі діяльність – це специфічна форма відношення людини до навколишнього середовища, зміст якої полягає у цілеспрямованому його перетворенні. Крім того, діяльністю можна назвати сукупність дій людини, що спрямована на бажану зміну будь-якого предмету. Соціально-педагогічна діяльність спрямована на розвиток та саморозвиток особистості, створення умов найбільшого сприяння а психологічного комфорту.

Важливим у соціально-педагогічній діяльності ВНЗ є врахування особливостей сприйняття та інтерпретування студентами своїх уявлень про навколишній світ, уміння давати адекватну оцінку власному соціальному статусу. При цьому потрібно враховувати складність об'єктів і суб'єктів соціальних перетворень у структурі освітнього простору, особливості технологізації соціально-педагогічної діяльності у всій різноманітності її форм і засобів.

Як показує практика, психолого-орієнтовані технології досить оперативно реагують на динаміку соціально-педагогічного середовища, стимулюють студентів до пошукової діяльності, за якої суб'єкт включає процес мислення; оптимізують його власні зусилля для впливу на ситуацію. У даному контексті набувають актуальності екзистенційні психолого-орієнтовані технології (сформовані під впливом проблематики досліджень А. Камю, Ж.-П. Сартра та ін.), які у змозі розширити сферу взаємодії психосоціальної та структурної соціальної роботи, адаптувати особистісні реконструкції зовнішнього світу, сформовані під впливом минулого соціального досвіду та новим соціальним оточенням. Серед таких технологій можна виділити: психодраму (створення таких умов, за яким студенти, виконуючи ролі, можуть творчо працювати над особистими проблемами); зміну ролей; групову поведінкову терапію (створення нових соціальних ролей та корекцію поведінки за допомогою групи); арттерапію тощо. До комплексно-орієнтованих технологій соціально-педагогічної діяльності вчені відносять рольові технології.

Метою комунікативних технологій (розроблялися О. Свенцицьким, О. Лентьєвим та ін.) є аналіз засобів комунікації, які полегшують або ускладнюють спілкування; вивчення характеру спілкування; ситуацій, які ціннісно значимими для особистості. До комунікативних технологій належать: постановка запитань з метою одержання інформації; оцінка одержаної інформації (її сприйняття, відхилення, вибірковість або нейтральне ставлення); корегування інформації щодо конкретної проблеми; комунікометрія (спосіб виявлення місця кожного учасника соціальної взаємодії у системі міжособистісних комунікацій).

Висновки. На підставі вищезазначеного стає зрозуміло, що особистість – це соціокультурне психодинамічне утворення, суб'єкт, що вільно визначився та виробив свою позицію у просторі культури і в часі історії. При цьому, особистість – це не раз і не назавжди сформована якість, стан, структура, а засіб дій, образ буття, суб'єкт дій; специфічний спосіб існування, а відтак можна говорити і про особливе особистісне буття людини.

Реалізація психолого-орієнтованих технологій як науково-обґрунтованої системи дій, операцій та процедур, забезпечується цілеспрямованим та поетапним розвитком в

особистості певних психологічних якостей, формуванням досвіду соціальних взаємодій (спілкування, дії та взаємин) та рівнем соціальної суб'єктності студентів вищих навчальних закладів.

Література:

1. Аксьонова Л.І. Соціальна педагогіка в спеціальній освіті: [навч. посіб.]. – М.: Академія, 2001. – 192 с.
2. Білоножко А.В. Визначення ефективності впливу соціально-психологічного тренінгу на комунікативну компетентність майбутніх юристів / А.В. Білоножко // Актуальні проблеми психології. - Том X: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / за ред. С.Д. Максименка. - К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2007. - Вип. 2. - С. 30 - 36.
3. Боритко Н.М. Воспитание субъектности студентов как основа гуманитаризации профессионального образования / Н.М. Боритко, О.А. Мацкайлова // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2009. - № 4 (38).
4. Бочарова В.Г. Педагогика социальной работы / В.Г. Бочарова. – М.: Владос, 1994. – 254 с.
5. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект) / Ю.В. Васьков. - Х.: Скорпіон, 2000. - 120 с.
6. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития / Э.Ф. Зеер. – К.: Академія, 2009. – 240 с.
7. Козлова А.А. Психотехнологии как средство формирования субъектной позиции клиента системы профконсультирования: дисс. канд. псих. наук: 10.00.13 / А.А. Козлова. - М., 2002. - 216 с.
8. Леонтьев Д.А. Очерк психологии личности / Д.А. Леонтьев. - М.: Смысл, 1997. - 64 с.
9. Никитин В.А. Начала социальной педагогики / В.А. Никитин. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 1999. – 72 с.
10. Основи практичної психології: [підручник для ВНЗ] / за ред. В.Г. Панка. – К.: Либідь, 2006. – 536 с.
11. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. - К.: Академвидав, 2006. - 424 с.
12. Технології роботи організаційних психологів: [навчальний посібник] / за ред. Л.М. Карамушки. - К.: Фірма «ІНКОС», 2005. - 366 с.

У статті окреслені шляхи ефективної реалізації психолого-орієнтованих технологій у соціально-педагогічній діяльності вищих навчальних закладів, розкрито їх роль у підготовці фахівців.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, психолого-орієнтовані технології, соціальний досвід, алгоритм мислення.

В статье очерчены пути эффективной реализации психологически-ориентированных технологий в социально-педагогической деятельности высших учебных заведений, раскрыта их роль в подготовке специалистов.

Ключевые слова: социально-педагогическая деятельность, психологически-ориентированные технологии, социальный опыт, алгоритм мышления.

There are determined the ways of effective realization of psychological-oriented technologies of socio-pedagogical activity in the higher educational establishments and their role in the training of specialists.

Keywords: socio-pedagogical activity, psychological-oriented technologies, social experience, algorithms of thinking.